

**SCHMITT'İN 'OLAĞANÜSTÜ HAL'İ İLE AGAMBEN'İN 'İSTİSNA HALİ':
KARŞILAŞTIRMALI BİR DEĞERLENDİRME**

*SCHMITT'S STATE OF EMERGENCY AND AGAMBEN'S STATE OF EXCEPTION: A COMPARATIVE
EVALUATION*

Hakemli Makale
Damla ERCAN *

İÇİNDEKİLER

Giriş: 'Olağan'ın Ötesine Bakmak	1397
I. Pozitif Hukukun Ötesinde: <i>Siyasal Bir Karar</i> Olarak Olağanüstü Hal	1398
II. <i>Homo Sacer</i> Kimdir?: Kural'ın İstisnasından <i>Kural-olarak- İstisnaya</i>	1405
Sonuç: 'Olağan-olan'ın Sonu (mu?).....	1412
Kaynakça.....	1414

DOI: 10.32957/hacettepehdf.914024

Makalenin Geliş Tarihi: 12.04.2021

Makalenin Kabul Tarihi: 04.10.2021

* Hacettepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Anabilim Dalı. University of Manchester Department of Law. **E-posta:** damlaercan@hacettepe.edu.tr, damla.ercan@manchester.ac.uk

ORCID: 0000-0002-6101-8488

Bu makale Hacettepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Araştırma ve Yayın Etiği kurallarına uygun olarak hazırlanmıştır.

ÖZ

Bu çalışma, Carl Schmitt'in 'olağanüstü hal' ve Giorgio Agamben'in 'istisna hali' kavramsallaştırmalarını, sırası ile, her iki düşünürün kuramı içerisinde ele almayı ve ortak izlekler üzerinden irdelemeyi amaçlamaktadır. Bu bakımdan çalışmanın ilk bölümü Schmitt'in 'olağanüstü hal' kavramını, ikinci bölümü ise Agamben'in 'istisna hali' kavramını egemenlikle olan içkin bağlantısı, siyasallık niteliği ve hukuk ile kurduğu içsellik-dışsallık ilişkisi üzerinden incelemektedir. Çalışmanın bütününde karşılaştırmalı olarak ele alındığı üzere, 'olağanüstü hal' ve 'istisna hali', her iki düşünürün kuramı içerisinde, egemenlikle içkin bir bağlantıyı ve siyasal niteliği haiz olup, hukukun askıda olduğu bir uzamı betimlemelerine karşın hukuka dışsal olarak tasavvur edilmemiştir. Schmitt'in ve Agamben'in kavramları doğrultusunda ortaya çıkan temel farkın ise, 'olağanüstü hal'den veya 'istisna hali'nden 'olağan-durum'a geri dönüş hususunda ortaya çıktığı vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Schmitt, Agamben, kural, norm, istisna, olağanüstü hal, istisna hali

ABSTRACT

This article aims to evaluate Carl Schmitt's concept of 'state of emergency' and Giorgio Agamben's concept of 'state of exception'* by locating them into the broader theoretical framework of each thinker and providing a comparative assessment based on their common patterns. In this regard, the paper is divided into two parts. The first part of the article critically engages with Schmitt's conceptualization of state of emergency with respect to sovereignty, political essence, and the relationship of internality-externality that it has with legality while the second part comparatively evaluates Agamben's conceptualisation of state of exception by following the same parameters. The paper discusses in detail and illustrates that the concepts of state of emergency and state of exception are innately interlinked to sovereignty and are essentially political without being external to legality although both refers to a spatial dimension in which legality is suspended. Thus, Schmitt's and Agamben's conceptualizations, albeit having particular internal differentiations, are grounded on comparable parameters. Yet, the article concludes that the main divergence unveils when the transition from the state of emergency or exception to normality is at stake.

Key Words: Schmitt, Agamben, rule, norm, exception, state of emergency, state of exception

* It is important to note that this article has no claim of differentiating between state of emergency and state of exception as two generically different theoretical concepts. In English-speaking literature, these terms are used interchangeably and there is no association of one term with a particular theorist. However, in Turkish translations of Schmitt's and Agamben's works, there is an inclination to deploy state of emergency for the former and state of exception for the latter theorist. For this reason, in line with Turkish translations, I use 'state of emergency' for Schmitt and 'state of exception' for Agamben, in an aim to analytically differentiate between the two theoretical approaches.

Giriş: ‘Olağan’ın Ötesine Bakmak

‘Kriz’ söyleminin hayatımızı kuşattığı bir çağda yaşıyoruz. Hem günlük yaşamda hem de bu günlük yaşamı anlamlandırmaya çalışan akademik literatürde hep bir şeylerin krizinden bahsediliyor: Ekonominin, demokrasinin, hukukun; kumsala vuran cansız bedenlerin görüntüsünden kaçamadığımızda ya da kendimizi bir intihar saldırısının ardından ‘ölü’ sayısını merak ederken bulduğumuzda ise ‘insanlığın’ krizinden... Hayatın her alanına sirayet eden kriz söylemi aslında basit bir gerçeği imliyor: ‘Normal’ ya da ‘olağan’ kabul edilen yaşayış ve varoluşa yabancı bir süreçten geçtiğimizi. Bu pencereden bakıldığında, bir yandan ‘olağanüstü hal’in (/ ‘istisna hali’nin)¹ ne olduğunu kavramaya yönelik felsefi soruşturmalara bir yandan da siyasal sistemlerdeki dönüşümleri bu bağlamda incelemeyi hedefleyen çabaların artışı ‘normal’ görünüyor. 11 Eylül’ün ardından literatürde kendine ayrı bir alan oluşturmaya başlayan bu ilginin son yıllardaki mülteci krizlerinin, Batı Avrupa’da meydana gelen terör saldırılarının, küresel olarak yükselen popülist hareketlerin ve son olarak da koronavirüs pandemisinin mercek tuttuğu hukuki açmazların ardından daha da yoğunlaşacağını öngörmek güç değil. Günümüzde olağanüstü hal (/ istisna hali) anahtar sözcüğü ile dolaşıma giren akademik çalışmalar ise özellikle iki düşünürün ismini ve kuramını ön plana çıkarıyor. Bir yanda Carl Schmitt’e yönelik yeni keşifler yapılırken, öbür yandan Giorgio Agamben çağın yaşayan filozofları arasında anılıyor. Bu çalışma, tam da bu noktada, olağanüstü halin (/istisna halinin) iki kuramcısı olarak niteleyebileceğimiz Schmitt ve Agamben’in, kuramları içerisinde olağanüstü hali (/istisna halini) nasıl kavramsallaştırdıklarını her iki düşünürün kuramında ortak olan üç izlek üzerinden irdelemeyi hedeflemektedir. Bu itibarla, çalışmanın ana amacı, sırası ile, Schmitt’in ‘olağanüstü hal’i ile Agamben’in

¹ ‘Olağanüstü hal’ ve ‘istisna hali’ İngilizce akademik literatüre bakıldığında ‘state of emergency’ ya da ‘state of exception’ olarak çevrilmekte ve birbirlerinin yerine kullanılmaktadır. Bu bakımdan, Schmitt’in dilimize ‘olağanüstü hal’ olarak çevrilen *Ausnahmezustand* ile Agamben’in ‘istisna hali’ olarak çevrilen *stato di eccezione* kavramları İngilizce literatüre ‘state of exception’ ve/veya ‘state of emergency’ olarak aktarılmaktadır. Düşünürlerin orijinal metinlerinden İngilizce’ye yapılan çeviriler ve her iki kavramla da işaret edilen olgunun olağan-dışı durum olduğu dikkate alındığında jenerik ve/veya kuramsal olarak ‘olağanüstü hal’ ve ‘istisna hali’nin birbirlerinden ayrı kavramlar olmadığını söylemek mümkündür. Ancak, Schmitt’in ve Agamben’in orijinal dillerinden Türkçe’ye yapılan çevirilere uyumlu olarak, bu çalışma, iki düşünürle ilişkin kuramsal farkları birbirinden daha net bir biçimde serimleyebilmek için ‘olağanüstü hal’ terimini kullandığında Schmitt’in kuramına, ‘istisna hali’ terimine başvurduğunda ise Agamben’in kuramına göndermede bulunmaktadır.

‘istisna hali’ kavramlarını, düşünürlerin genel kuramları içerisine yerleştirerek, kavramları (1) *egemenlikle* bağlantısı, (2) *siyasallık* boyutu ve (3) *hukukla kurulan içsellik-dışsallık* ilişkisi olmak üzere üç parametre ekseninde ele almaktır.

I. Pozitif Hukukun Ötesinde: *Siyasal Bir Karar Olarak Olağanüstü Hal*

Weimar Almanyası’nın ve Nazi rejiminin tartışmalı bir figürü olarak akademik fikirleri ile olduğu kadar politik kişiliği ile de ün salmış Carl Schmitt’e² yönelik ilginin, Schmitt’in İngilizce-konuşan akademik dünya tarafından keşfedilmesinden bu yana artarak devam ettiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Alman Nasyonal Sosyalist Partisi’ne üye olduğu 1933 yılından 1936’ya dek “Nazilerin resmi hukukçusu” olarak anılacak kadar düşünsel enerjisini partiye vakfetmiş olan Schmitt’in³, kötü şöhretine karşın ardında bıraktığı külliyat farklı akademik disiplinler içerisinde ve özellikle karşıt politik kutuplardan birçok Schmitt okumasına vücut vermiştir. “Schmitt’le birlikte, Schmitt’e karşı”⁴ deyişinin de imlediği üzere Schmitt’in siyaset ve hukuk teorisi, belirli bir sistematiği ve devamlılığı olduğu kadar, kendi içerisinde bir takım kopuşları ve dönüşümleri barındırır ki birbirinden çok farklı hatlarda ilerleyen Schmitt okumaları belki de buradan kaynaklanmaktadır. Çalışmanın ana izleği açısından Schmitt külliyatına bakacak olursak, Schmitt olağanüstü hali ilk kez 1921’de yayınlanan *Diktatörlük (Die Diktatur)* isimli eserinde sistematik bir biçimde ele alır, 1922’de yayınlanan ve en ünlü eserlerinden biri olan *Siyasi İlahiyat Egemenlik Kuramı Üzerine Dört Bölüm (Politische Theologie Vier Kapitel zur Lehre von der Souveränität)*’de farklı bir eksenle tartışarak kuramsal açıdan kavramı doğrudan ‘egemenlik’in belirleyici unsuru olarak odağa yerleştirir. Olağanüstü hal ve buna ilişkin kuramsal duruşunun izleklerini daha sonraki

² GÖZTEPE, Ece, “Bir Klasik Eser Olarak Carl Schmitt’in ‘Anayasa Öğretisi’”, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, Yıl: 2015, Cilt: 73, Sayı:1, s. 130-134.

³ DYZENHAUS, David, “Introduction: Why Carl Schmitt?”, **Law as Politics Carl Schmitt’s Critique of Liberalism**, (der. D. Dyzenhaus, 1. Basım, Duke University Press, Durham ve Londra, s. 2.

⁴ MOUFFE, Chantal, “Introduction: Schmitt’s Challenge”. **The Challenge of Carl Schmitt**, 1. Basım, Verso, New York ve Londra, 1999, s. 6; KARDEŞ, M. Ertan, **Schmitt’le Birlikte Schmitt’e Karşı. Politik Felsefe Açısından Carl Schmitt ve Düşüncesi**, 1. Basım, İletişim Yayınları, İstanbul, 2015.

yıllarda yayınlanan *Siyasal Kavramı (Der Begriff des Politischen)*, *Anayasa Öğretisi (Verfassungslehre)*, *Kanunilik ve Meşruiyet (Legalität und Legitimität)*, henüz dilimize çevrilmemiş olan *Uluslararası Avrupa Kamu Hukukunda Yeryüzünün Nomosu (Der Nomos der Erde im Völkerrecht des Jus Publicum Europaeum)* adlı eserlerinde takip etmek mümkündür. Böylelikle, olağanüstü halin, egemenlik (genel anlamıyla ya da özel olarak halk egemenliği olarak), hukuk, devlet, anayasa, kurucu iktidar/ kurulu iktidar, demokrasi, temsil, düzen, şiddet vb. ile ilişkili olarak hem siyaset kuramı içerisinde hem de anayasa hukukunun teori ve pratiğinde birbiri ile bağlantılı farklı izdüşümleri ve sonuçları olduğunu belirtmek gerekir. Çalışmanın sorunsalı ve kapsamı doğrultusunda, bu bölümün amacı, tümel ve tüketici bir biçimde Schmitt'in düşüncesindeki olağanüstü hale ilişkin tüm tartışmaları ortaya koymak değil; aksine Giriş kısmında belirtildiği üzere, olağanüstü hali Schmitt'in egemenlik, siyasal boyut ve hukuk ile olan içsellik-dışsallık sorunu ile kurduğu ilişki düzleminde irdelemektir. Bu doğrultuda, *Diktatörlük*'teki olağanüstü halden kısaca bahsedilecek olmakla birlikte, temel olarak *Siyasi İlahiyat*'ta ortaya konan olağanüstü halin kavramsal çerçevesinin *Siyasal Kavramı* ile birlikte okunması yoluyla, Schmitt'in bu konudaki özgül konumlanışı yorumlanmaya çalışılacaktır.

Her ne kadar olağanüstü hal dendiğinde akla *Siyasi İlahiyat* gelse de, olağanüstü hal bahsinin ilk kez ayrıntılı olarak dile getirildiği, bu sebeple de göz ardı edilemeyecek olan yapıt Schmitt'in Türkiye akademisindeki önüne geçilemez popülerliğine karşın Türkçe'ye henüz çevrilmemiş ve ülkemizde çok da söz edilmeyen 1921 tarihli *Diktatörlük* isimli eseridir. Diktatörlük kelimesi ile özdeşleşen pejoratif anlamın dışına çıkma saikiyle hareket eden Schmitt'in diktatörlük üzerine bir monografi hazırlamaktaki amacı, diktatörlük fikrini sistematik bir biçimde tarihsel bağlamına oturtmak⁵ ve kavramın egemenlik üzerine modern siyasal düşüncelerden proleter sınıf mücadelesine kadar uzanan tarihsel alımlanış biçimlerini, hukuki boyutu da dikkate alarak göz önüne

⁵ SCHMITT, Carl, **Dictatorship**, (Çev. M. Hoelzl ve G. Ward), 1. Basım, Polity Press, Cambridge, 2014, s. Xxxvii.

sermektir⁶. Schmitt diktatörlüğü jenerik olarak ‘olağanüstü hal’/ istisnai durum olarak tanımlar⁷ ve diktatörlüğün iki türü arasında bir ayrım yapar: Komisertal diktatörlük ve egemen diktatörlük. Her iki türde de ‘olağanüstü’ durumun hem bir eylem hem de bir tepki olarak olgusal/ pratik düzlemde ortaya çıkması diktatörlüğe içkin bir özelliktir⁸; ancak, iki diktatörlük türünü birbirinden ayıran unsur anayasa ile, yani ‘kural’ı oluşturan düzenle kurulan bağda yatar. Komiseryal diktatörlük, anayasayı, onu korumak ve düzeni yeniden tesis etmek üzere askıya alır ve ufku verili anayasal düzenin yeniden sağlanması ile sınırlıdır⁹. Egemen diktatörlükte ise, artık verili bir anayasanın askıya alınması söz konusu değildir; egemen diktatör verili bir anayasaya referansla var olmaz, aksine diktatörlüğünü yeni bir anayasa yapma, dolayısıyla yeni bir düzen tesis etme saiki üzerine kurar ve bu nedenle “kurucu iktidar” olarak ortaya çıkar¹⁰. Schmitt’in diktatörlüğün iki türüne ilişkin yaptığı şematik ayrım kuramsal seviyede son derece açık görünse de, aslında pratik düzlemde olağanüstü hali cisimleştiren diktatörlüğün komiseryal mi yoksa egemen diktatörlük mü olduğuna karar vermek hiç de kolay değildir¹¹. Schmitt, *Diktatörlük*’ün sonunda Weimar Anayasası’nın 48. maddesine ilişkin değerlendirmesinde, 48. maddenin komiseryal diktatörlüğün son derece sorunlu bir türü olduğunun farkındadır ve Weimar Almanyası’nın somut tarihsel deneyimi de komiseryal ve egemen diktatörlük ayrımının sınırlarını bulanıklaştırmıştır¹².

⁶ ANANIADIS, Grigoris, “Carl Schmitt and Max Adler: The Irreconciliability of Politics and Democracy”, *The Challenge of Carl Schmitt*, (der. C. Mouffe), 1. Basım, Verso, New York ve Londra, 1999, s. 122.

⁷ ANANIADIS, 1999, s. 123.

⁸ SCHMITT, 2014, s. 117-118.

⁹ SCHMITT, 2014, s. 118.

¹⁰ SCHMITT, 2014, s. 119.

¹¹ Schmitt’in ayrımında komiseryal diktatörlük modern devlette yürütme erkinin liderliğindeki olağanüstü hal hükümetine ve bu hükümet tarafından alınan geçici önlemlere tekabül eder. Ancak, Weimar Anayasası’nın 48. Maddesinde olduğu gibi (ya da 1948 Fransa örneğinin gösterdiği gibi) anayasanın yürütmeye çok geniş yasama yetkileri tanıdığı durumlarda, komiseryal diktatörlük ile egemen diktatörlük arasındaki ayrım bulanıklaşır.

Bkz. SCHEUERMAN, William, “States of Emergency”, *The Oxford Handbook of Carl Schmitt*, (Der. J. Meierhenrich, vd.), 1. Basım, Oxford University Press, New York, 2016, s. 555.

¹² SCHEUERMAN, 2016, s. 555.

Diktatörlük'ün bir yıl ardından 1922'de yayınlanan *Siyasi İlahiyat*'ta ise Schmitt'in olağanüstü hal kavrayışının ve bu kavrayış içerisinde olağanüstü halin egemenlik, siyasallık ve hukukla kurduğu ilişkinin *Diktatörlük*'te yaptığı şematik ayrımın geçerliliğini sorgulatacak derecede farklılaştığını *Siyasal İlahiyat*'ın ilk ve meşhur cümlesi somutlaştırır: “Egemen, olağanüstü hale karar verendir”¹³. Olağanüstü hal kavrayışının belirleyici ve ayırt edici unsurlarını bünyesine alan bu cümle ile başlayan *Siyasi İlahiyat*'la birlikte, Schmitt'in önceki ayrımından vazgeçerek komiseryal ve egemen diktatörlük arasındaki bir açıklığın pratikte sürdürülebilir olmadığına kanaat getirip getirmediği literatürde hala tartışılmaya devam etmektedir¹⁴; ancak bu çalışma için önemli olan nokta Schmitt'in devlet ve egemenlik kavramlarını işleme biçimlerinin değişmesi¹⁵ ve devletin egemenliği ile “olağanüstü hale” karar verme momenti arasında kurulan zorunlu bağdır. *Siyasi İlahiyat*'ta Schmitt, olağanüstü hali, “hukukun geri adım atarak devletin baki kaldığı” ve “prensipte sınırsız bir yetkinin söz konusu olduğu, yani mevcut düzenin bütünüyle askıya” alındığı durum olarak açıklar¹⁶. Bu doğrultuda, 19. yüzyıl öncesinde özellikle Bodin ve Hobbes çizgisinde egemenlik kuramına içkin olan desizyonist unsurun, özellikle 19. yüzyılın liberal, normativist ve pozitivist kuramlarında kaybolduğunu öne sürerek, olağanüstü hal kuramını döneminin baskın hukuk anlayışının eleştirisi üzerine bina eder. Schmitt, her ne kadar dönemin farklı kuramcılarının isimlerini zikrederek, onların düşüncesinin ana noktalarını eleştirirse de, temelde Schmitt'in hedefinde Kelsen'in düşüncesinde somutlaşan dönemin liberalizmi ve pozitivismi vardır. Bu açıdan, Kelsen'in ve pozitivist paradigma içerisinde kuramlarını temellendiren diğer hukuk kuramcılarının ortak noktası, hukukun ve devletin tarafsızlığı noktasında birleşerek, devletin varlığını ve egemenliği hukuk normlarına indirgemeleri, bunun bir sonucu olarak da, devleti ve hukuku birbirlerinin temeli olduğu yönündeki totolojiden türetmeleri olarak özetlenebilir¹⁷. Schmitt'e göre ise, Kelsen'in yaptığı, “egemenlik

¹³ SCHMITT, Carl, **Siyasi İlahiyat. Egemenlik Kuramı Üzerine Dört Bölüm**, (Çev. A. E. Zeybekoğlu), 5. Baskı, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2016, s. 13.

¹⁴ KALYVAS, Andreas, “Editors' Note”, **Constellations**, Yıl: 2011, Cilt: 1, Sayı: 3, s. 288.

¹⁵ MCCORMICK, John P., **Carl Schmitt's Critique of Liberalism Against Politics as Technology**, 1. Basım, Cambridge University Press, New York, 1997, s. 133.

¹⁶ SCHMITT, 2016, s. 19.

¹⁷ SCHMITT, 2016, s. 26-40.

kavramı sorununu inkar ederek”¹⁸ ya da erteleyerek hukuk, devlet ve egemenlik arasındaki sorunu çözmeye çalışmak, böylelikle egemenliğin atıf yaptığı temel normun “hukuki kararın özünü oluşturan berrak bir bilinçten doğmuş olduğunu es geçmektedir”¹⁹. Bu bakımdan, Schmitt’e göre, egemenliğin özü, olağan hali düzenleyen hukukta değil, ona yabancı bir unsurdadır.

Olağanüstü hal kavramsallaştırmasının Schmitt’in kuramında egemenlikle olan kurucu ilişkisi, tam da Schmitt’in pozitivist hukuk eleştirisi üzerine anlam kazanır. Egemenlik bir temel hukuk normuna atıfla anlaşılabilir, ona “bir norm yardımıyla atıf yapılamaz, tam tersine, neyin bir norm ve normatif doğruluk olduğu bir atıf noktasından yola çıkarak belirlenir”²⁰. Bu atıf noktası ise, hukuk tarafından düzenlenmesi imkansız, hukuka “yeni ve yabancı” olan ve normatif açıdan “bir Hiç’ten doğmuş” olan *karar* momentidir. Olağan durumda uygulanan hukuka atıfla anlaşılabilen egemenliğin varlığı ancak “olağanüstü durum”da görünür hale gelir²¹. Olağanüstü durumun, olağan hukukta öngörülebilmesi, bu bakımdan olağanüstü halin varlığını ortadan kaldırmaz; aksine egemenliğin kurucu unsuru olarak onu mümkün kılar. Schmitt’in de altını çizdiği gibi,

“Olağanüstü hal, yani mevzu hukukta öngörülemez hal, ancak son derece tehlikeli, devletin varlığını tehdit edecek bir durum vb. olarak tanımlanabilir ama gerçeğe uygun olarak tarif edilemez. Ancak bu durum, egemenliğin öznesine ilişkin soruyu, yani egemenliğe ilişkin soruyu güncel kılar”²².

Olağanüstü halin, hukuk normu ile düzenlenemeyecek olgusal bir durum olması tam olarak egemenliğin özünü oluşturan aşkın varoluşa tekabül eder. Bu bakımdan, egemen, “hem son derece acil bir durumun söz konusu olup olmadığına, hem de bunu bertaraf etmek için ne yapılması gerektiğine karar verendir”²³. Dolayısıyla, egemeni belirleyen ve

¹⁸ SCHMITT, 2016, s. 30.

¹⁹ SCHMITT, 2016, s. 37.

²⁰ SCHMITT, 2016, s. 39.

²¹ CRISTI, Renato, *Carl Schmitt and Authoritarian Liberalism*, 1. Basım, University of Wales Press, Cardiff, 1998, s. 186.

²² SCHMITT, 2016, s. 14.

²³ SCHMITT t, 2016, s. 15.

onu ayırt eden üç özellikten bahsedilebilir: Egemen, somut olgusal gerçekliğin olağandışı olup olmadığına karar vererek olağandışı durumu yaratan ve olağandışı durumda ‘var’ olabildir²⁴. Schmitt’in kuramında, egemenliğin bir hukuk-normunun ötesinde ve dışında olan olağanüstü hale karar verme momentinde cisimleşmesi, olağanüstü halin, hukuk metinlerinde düzenlense dahi, hukuki bir karar olmadığını gösterir. O halde, olağanüstü halin hukuki bir karar olmaması, kaçınılmaz olarak bu kararın niteliğine ilişkin sorgulamayı zorunlu kılar.

Schmitt’in olağanüstü hale ilişkin karar ile egemenlik arasında kurduğu ilişkiye niteliğini veren ‘karar’ın *siyasal* mahiyeti, *Siyasi İlahiyat*’ın 1932 yılında yayınlanan *Siyasal Kavramı* adlı eseriyle birlikte okunması ile tam olarak anlaşılabilir. Schmitt’e göre, siyasal kavramı devleti incelemekle ve devleti bir anlamda belirlemekle birlikte, devlette cisimleşir. Dost-düşman ayrımında içeriğini bulan siyasal kavramı, bu nedenle, devletin münhasır alanıdır ve diğer alanlar tarafından (hukuksal, kültürel, ekonomik vb.) belirlenmez. Bu noktada, ancak “gerçek bir mücadele içerisinde” somutlaşan dost-düşman ayrımı ile olağanüstü hale ilişkin karar birbiri ile örtüşür; en yoğun ve görünür haline ise bir savaş ya da iç savaş ihtimali söz konusu olduğunda ulaşır:

“Esas olan daima, bu belirleyici duruma, gerçek mücadeleye ilişkin olasılık ve sözü edilen durumun mevcut olup olmadığına dair verilen karardır (...)Kriz anının istisnai varlığı, onun belirleyici karakterini ortadan kaldırmaz, aksine ispatlar (...) İstisnai durumun özellikle belirleyici ve her şeyin özünü ortaya çıkaran bir önemi olduğu söylenebilir. Çünkü dost-düşman ayrımının nihai sonucu ancak gerçek mücadelede görülür. İnsanların yaşamındaki özgül siyasal gerilim, kaynağını bu uç olasılıktan almaktadır”²⁵.

Schmitt’in alıntılanan ifadesinden de görülebileceği üzere, dost-düşman ayrımının yoğunlaştığı kriz, ani siyasal kararı gerektiren gerçek bir savaş hali ya da ihtimalidir²⁶.

²⁴ KARDEŞ, 2015, s. 104.

²⁵ SCHMITT, Carl, *Siyasal Kavramı*, (Çev. E. Göztepe), 2. Basım, Metis Yayınları, İstanbul, 2012, s. 65.

²⁶ Schmitt’in de açıkça belirttiği gibi, bu durum, bilinen anlamda bir savaş olabileceği gibi, iç-düşmanın söz konusu olduğu bir iç-savaş hali de olabilir: “Devlette huzuru sağlama mecburiyeti, siyasal birlik olarak devletin, kritik anlarda, eğer varsa ‘iç düşman’ını kendiliğinden tespit etmesini gerekli kılar (...) İç savaş siyasal birliğin kaderini tayin edecektir (...) O halde anayasaya böyle bir saldırı durumunda

Olağan hukuk normlarını askıya alan bu “olağanüstü” siyasal kararı devlet “tayin edici siyasal birlik”²⁷ sıfatıyla ve egemenlik vasfına dayanarak verir. Buna paralel olarak, anayasada “olağanüstü hal” bir hukuki kurum olarak öngörülse dahi, egemenliğin kaynağı olarak olağanüstü hale ilişkin karar herhangi bir norm ile öngörülemez, şarta bağlanamaz ya da sınırlanamaz, aksi halde kendi varlığını koruyabilen bir siyasal birlik olarak devletten söz etmek imkansızlaşır²⁸. Dolayısıyla, olağanüstü halin, bir hukuki kurum olarak anayasada düzenlenip düzenlenmemesinden bağımsız olarak olağanüstü hale ilişkin verilen karar *siyasal* bir karar olarak karşımıza çıkar.

Schmitt’in olağanüstü hal kavramıyla ilgili olarak üzerinde durulması gereken son nokta, olağanüstü halin hukukla kurduğu içsellik-dışsallık sorunudur. Her ne kadar olağanüstü hal, olağan hukukun askıya alındığı ve hiçbir hukuki normun geçerli tanınmadığı bir durumu ifade etse de, onun bütünüyle hukukun dışında olduğu da söylenemez. Aksine Schmitt’in, *Siyasi İlahiyat*’la birlikte kavramsallaştırdığı biçimde bir siyasal bir potansiyel olarak olağanüstü hal, olağan hukuk normlarının olağan durumdaki geçerliliğini sağlayan unsurdur²⁹. Schmitt’in de altını çizdiği üzere, olağanüstü hale ilişkin karar, “normal düzende geçerli olan hukuk düzeninin dışında olmakla birlikte yine de bu düzene aittir çünkü anayasanın tümüyle askıya alınmasına karar vermeye yetkilidir”³⁰. Dolayısıyla, olağanüstü hal, hukukun içinde olmamakla birlikte, ondan bağımsız bir durum da değildir. Schmitt, olağanüstü halin nasıl olağan durumu mümkün kılan bir potansiyel olarak egemenliğe içkin olduğunu; diğer bir ifade ile, hukuk ile olağanüstü hal arasındaki diyalektiği açıklamak için, her hukuki düzende mevcut olduğunu düşündüğü norm ve karar unsurlarına odaklanır³¹. Hukuk düzeninin, norm ve

mücadele anayasanın ve hukukun dışında, yani silah zoruyla yürütülmek zorundadır” SCHMITT, 2012, s. 76.

²⁷ SCHMITT, 2012, s.75.

²⁸ BÖCKENFÖRDE, Ernst-Wolfgang, “The Concept of Political: A Key To Understand Carl Schmitt’s Constitutional Theory”, *Law as Politics. Carl Schmitt’s Critique of Liberalism*, (der. D. Dyzenhaus), 1. Basım, Duke University Press, Durham ve Londra, 1998, s. 41-43.

²⁹ PREUSS, Ulrich K., “Carl Schmitt and the Weimar Constitution”, *The Oxford Handbook of Carl Schmitt*, (Der. J. Meierhenrich, vd.), 1. Basım, Oxford University Press, New York, 2016, s. 475.

³⁰ SCHMITT, 2016, s. 15.

³¹ Schmitt hukuk düzenindeki norm ve karar unsurlarını şu şekilde açıklamaktadır: “Her düzen, bir karara dayanır ve üzerinde kafa yormadan çok açık bir kavrammış gibi kullanılan hukuki düzen kavramı da

karar olmak üzere iç içe geçmiş iki veçheden oluşması, olağanüstü halin (kararın), nasıl olağan durumu (normu) tesis eden moment olarak kavranabileceğini açıklar:

“Hiçbir norm yoktur ki bir kaos durumunda uygulanabilsin. Hukuki düzenin anlamlı olabilmesi için bir düzenin oluşturulmuş olması zorunludur. Normal bir durum yaratılmalıdır ve egemen, bu durumun gerçekten hüküm sürüp sürmediğine kesin bir biçimde karar verendir”³².

Bu sebeple, bir norma geçerliliğini veren, esasen arkasındaki bir “hiçten doğmuş” olan ve olağan durumda kendisini asgariye indirmekle birlikte hiçbir zaman ortadan kalkmayan karar unsurudur. Aynı doğrultuda, normun olağan durumdaki geçerliliği ve varlığı, devletin varlığını tehdit edecek olgusal durumların ortaya çıkması halinde olağanüstü hale ilişkin egemenin alacağı potansiyel kararda saklıdır. Bu itibarla, devletin asli görevi olan “normal durumu tesis etmek”³³; ancak, normal durumda asgariye inerek varlığını devam ettiren, norm ile bağlı olmayan ve bir *siyasal* karar neticesinde ortaya çıkan olağanüstü halin egemenliğe içkin olarak tasavvur edilmesiyle mümkün hale gelir.

II. *Homo Sacer* Kimdir?: Kural’ın İstisnasından *Kural-olarak- İstisnaya*

Olağanüstü halin 20.yy’deki en tartışmalı kuramcısı Schmitt olarak kabul edilmekle birlikte, Giorgio Agamben’in istisna hali kavramsallaştırmasına getirdiği yeni ufkun da üzerinde durulması, olağanüstü hal meselesini farklı bir boyuttan kavrayabilmek adına zaruridir. Dil felsefesinden siyasete uzanan çok farklı sorun alanlarına ilişkin düşün üreten Agamben’i meşhur kılan kavramlarından biri de, onun, genel egemenlik ve siyaset kuramının içerisine yerleştirdiği ‘istisna hali’dir. Schmitt’in olağanüstü hal kuramı, Benjamin’in yasa koyan şiddet kavramı ve Foucault’un biyopolitika tezinin hem izlerini taşıyan hem de bu farklı hatları özgün bir eleştireliliğe oturtan Agamben’in istisna hali³⁴

hukukun bağımsız iki unsurunu [norm ve karar] barındırır. Diğer tüm düzenler gibi hukuki düzen de bir norma değil karara dayanır” SCHMITT, 2016, s. 17.

³² SCHMITT, 2016, s. 20.

³³ SCHMITT, 2012, s. 75.

³⁴ Agamben’in istisna hali kuramındaki Schmitt, Benjamin ve Foucault etkileri için Bkz. LEMKE, Thomas, **Bio-politics. An Advanced Introduction**. (Çev. E.F. Trump) 1. Basım, New York University Press, New York ve Londra, 2011; MCLOUGHLIN, Daniel, “The Fiction of Sovereignty and the Real

kavramına literatürdeki ününü kazandıran, düşünürün, 21. yy'nin başında ABD'nin Irak'ı işgalinden hemen sonra kaleme aldığı ve ilk kez 2003 yılında yayımlanan aynı isimli kitabıdır. Agamben'in *İstisna Hali (Stato di eccezione)* isimli eseri tek başına okunup, kuramsal açıdan ele alınabileceği gibi, eseri, bir parçası olduğu kitap dizisiyle³⁵ birlikte ele almak, düşünürün istisna hali kavramına derinlikli ve çok boyutlu bir bakış açısı sunar. Bu bakımdan çalışmanın bu bölümünde, Agamben'in 'istisna hali' temelde, 1995 tarihli *Kutsal İnsan: Egemen İktidar ve Çıplak Hayat (Homo Sacer. Il potere sovrano e la nuda vita)*, 1998 tarihli *Tanık ve Arşiv: Auschwitz'den Artakalanlar (Quel che resta di Auschwitz: L'archivio e il testimone)* ve 2003 tarihli *İstisna Hali* adlı eserlerinde ortaya koyduğu yaklaşımdan yola çıkılarak ele alınacaktır³⁶. Adı geçen eserlerinde de serimlediği gibi, Agamben'in felsefi sorunsalı Schmitt'ten çok farklı bir hatta ilerler: olağanüstü hale bir kamu hukukçusu bakış açısından yaklaşan Schmitt'in birincil sorunsalı kurumsal anlamda devlet ve hukuki düzen iken, Agamben biyopolitik siyaset paradigması içerisinden siyasetin ve egemenliğin yapısını çözümlmeye girişir ve (bir yandan da dille irtibatlandırarak) istisna halini farklı bir zeminde kavramsallaştırır. Schmitt ile Agamben arasındaki bu temel yaklaşım farkına karşın, Agamben'in istisna halini de bu çalışmanın bir önceki bölümünde kullanılan üç parametre üzerinden okumak mümkündür. Bu itibarla, çalışmanın bu bölümünün devamında, Agamben'in istisna hali kavramı egemenlik ile olan ilişkisi, siyasallık boyutu ve hukukla kurduğu içsellik-dışsallık ilişkisi üzerinden ele alınacaktır.

Agamben, *İstisna Hali* isimli eserinde, olağanüstü hal ya da acil durum adı altında antikiteden günümüze hukuk düzeni içinde farklı adlarla var olmuş (ya da *de facto*

State of Exception: Giorgio Agamben's Critique of Carl Schmitt. *Law, Culture and the Humanities*, Yıl: 2016, Cilt: 12, Sayı: 3, (s. 509-528).

³⁵ Esasen Agamben'in *İstisna hali* kitabı, onun *Homo Sacer [Kutsal İnsan]* olarak bilinen kitap dizisindeki üçüncü kitaptır. Agamben'in bu kitap projesi şu dört kitaptan oluşur: *Kutsal İnsan: Egemen İktidar ve Çıplak Hayat* (1995), *Tanık ve Arşiv: Auschwitz'den Artakalanlar* (1998), *İstisna Hali* (2003) ve henüz dilimize çevrilmemiş olan *Krallık ve Zafer* (2011) Daha detaylı bilgi için bkz. MURRAY, Alex, **Giorgio Agamben**, (Çev. A. Aydın), 1. Basım, Phoenix Yayınları, Ankara, 2013, s. 89; LEMKE, 2011, s. 53-54.

³⁶ Her ne kadar dilimize henüz çevrilmeyen *Krallık ve Zafer (Il Regno e fa Gloria)* isimli eser, *Homo Sacer* dizisinin son kitabı olsa da, eserin ana odak noktası 'istisna hali' olmadığı için ve Agamben 'istisna hali'ne ilişkin özgün bakışını önceki eserlerinde serimlemiş olduğundan, düşünürün son eseri bu çalışmadaki analize dahil edilmemiştir.

uygulanmış) bir siyasi-hukuki kurum olan istisna halinin soy-kütüksel analizini sunar ve günümüzde bunun nasıl kuralın istisnasından, *kural-olarak-istisnaya* dönüştüğünü irdeler³⁷. Ancak, Agamben'in istisna hali ile ilgili olarak ortaya koyduğu bu iddianın anlaşılabilir kılınması, *Kutsal İnsan: Egemen İktidar ve Çıplak Hayat* isimli eserindeki *homo sacer* figürünün ve bu figür üzerinden istisna hali ile egemenlik irtibatının açığa çıkarılması ile mümkündür. Agamben, istisna halinin ortaya çıkardığı eşik durumunu tanımlamak için Roma ceza hukukundaki *homo sacer* (kutsal insan) figürüne başvurur. Roma hukukundaki şekli ile *homo sacer*, halk tarafından yapılan yargılama neticesinde özel bir statüye mahkum edilen kişidir: *Homo sacer* ilan edilen kişi kurban edilemez; ancak öte yandan, bu kişiyi öldürmek cinayet suçunu oluşturmaz³⁸. Başka bir ifade ile, *homo sacer*'in öldürülmesi ceza gerektirmez; ama aynı zamanda ilahi anlamda bir törenin öznesi olarak kurban da edilemez³⁹. Tam da bu noktada, öldürülebilen ama kurban edilemeyen *homo sacer*'in içinde bulunduğu durum istisna halinde cisimleşen paradoksu açığa vurur: “*homo sacer* durumunda kişi, ilahi hukuk alanına alınmaksızın öylece insani hukukun dışında” bırakılır⁴⁰. Dolayısıyla, *homo sacer* “bütün hukuksal düzlemlerden ihraç edildiği için tam anlamıyla hukuksuz kalmış bir kişi”⁴¹ olarak egemenliği görebileceğimiz sınır durumu, diğer bir deyişle (hukuk düzeninin) içerisi ile dışarı arasındaki eşik alanı oluşturur. *Homo sacer*'in içerisinde bulunduğu sınır durum, bir boş alan olarak dışarıda bırakma hali değil; bir tür ‘dışlayarak işleme, içleyerek dışlama’ ilişkisi olarak egemenliğin icra edildiği istisnai uzamdır. Buradaki sınır-alan, “istisnai durumda hukuku askıya alan ve böylelikle de çıplak hayatı kendi içine çeken egemen hüküm/karar alanı”dır⁴². Bu bakımdan, Agamben'e göre, egemen ile *homo sacer*, düzenin

³⁷ AGAMBEN, Giorgio, **İstisna Hali**, (Çev. K. Atakay), 1. Basım, Otonom Yayınları, İstanbul, 2006.

³⁸ AGAMBEN, Giorgio, **Kutsal İnsan Egemen İktidar ve Çıplak Hayat**, (Çev. İ. Türkmen), 3. Basım, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2017a, s. 90.

³⁹ Bu noktada kurban edilememe durumunu ve bu duruma atfedilen siyasal-toplumsal olumsuzluğu açıklamak gerekir. Agamben'in ifade ettiği gibi, Roma dönemindeki kurban edilme halini, modern dönemdeki ölüm cezası gibi bir olumsuzluk vasfı ile ilişkilendirmemek gerekir. Aksine, kurban edilme, Roma döneminde, kaynağını ilahi hukuktan alan bir tür “arındırma ritüeli” idi. Bkz. AGAMBEN, **2017a**, s. 102 .

⁴⁰ AGAMBEN, **2017a**, s. 102.

⁴¹ AKSOY, Mete U., “Kutsal İnsan: Giorgio Agamben'in Egemenlik Anlatısında Kurbansal Durum, **Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi (FLSF)**, Yıl: 2016a, Cilt:1, Sayı: 22, s. 18.

⁴² AGAMBEN, **2017a**, s. 103.

(/hukukun) dışında olmak noktasında ortaklaşır ve yapısal olarak düzeni (/hukuku) bir hat gibi düşünürsek, bu hattın simetrik olan iki uç noktasında birbirlerine karşı konumlanır⁴³. Bu itibarla, Agamben'in düşüncesinde istisna halinin egemenlikle ilişkisi, egemenin, bir *siyasal* ilişki olarak kutsal hayatı üretme gücünde, yani kural ile istisna arasındaki eşiği belirleme kudretinde somutlaşır⁴⁴.

Hukuki düzenden dışlayarak işleme biçimi olarak istisnai durumun *homo sacer*'in üretiminde cisimleşmesi, Agamben'in yaklaşımında, egemenliğin ayırt edici niteliği olduğu kadar, siyasetin yapısına içkin temel *siyasallık* biçimidir. Agamben'in altını çizdiği üzere, "(...) homo sacer tabiri, ilk 'siyasal' ilişkiye benzer bir şeyin, yani egemenin hükmünün/ kararının nesnesi olarak içleyici bir dışlama içinde işleyen çıplak hayatın adıdır. Hayat, egemen istisna içinde kaldığı sürece kutsaldır"⁴⁵. Bu bakımdan, Agamben'de siyaset doğrudan hayatı hedef alır ve Schmitt'ten farklı olarak biyopolitik⁴⁶ bir ufukta konumlanır. Agamben'de egemen iktidarın siyasal boyutunu belirleyen şey, ki bu Schmitt'te dost-düşman ayrımı olarak tebarüz eder, çıplak hayat ile siyasal varoluş arasındaki eşiği/ sınırı saptama faaliyetidir⁴⁷. Siyasallık, dolayısıyla, hukuk (/ kural) ile hukukun askıya alındığı istisna hali arasındaki eşiğin belirlenmesi ile ilgili bir meseledir ve istisnai durum olarak *homo sacer*'in üretimiyle gerçekleşir. Burada vurgulanması gereken husus, Agamben'in kullandığı anlamda çıplak hayatın (/ *homo sacer*'in kutsal hayatının), Aristotelesçi anlamda tamamen biyolojik hayat olarak *zoē*'ye tekabül etmediğidir. *Zoē*, dili ve toplumsalı önceleyen salt biyolojik hayatın adıdır; bu nedenle, *zoē*'ye dönüş insan için mümkün değildir ve *bios*'un alanına alınmamakla birlikte,

⁴³ "Düzenin iki uç noktasında bulunan egemen ile homo sacer, aynı yapıda ve bağlantılı iki simetrik figürdü: Egemen, karşısında bütün insanların homines sacri olduğu kişi, homo sacer ise, karşısında bütün insanların egemen kesildiği kişidir" AGAMBEN, 2017a, s. 105.

⁴⁴ LACLAU, Ernesto, "Bare Life or Social Indeterminacy?" **Giorgio Agamben Sovereignty and Life** (Ed. M. Calarco/ S. DeCaroli), Stanford University Press, Stanford, 2007, s. 17.

⁴⁵ AGAMBEN, 2017a, s. 106.

⁴⁶ Agamben, Foucault'un biyopolitika nosyonunu (bir takım eleştirel kayıtlarla) ödünç almakla birlikte, Agamben için biyopolitika modernitenin bir sonucu değildir. Agamben'e göre, siyaset, antikiteden beri biyopolitika şeklinde tezahür eder. LEMKE, Thomas, " 'A Zone of Indistinction' – A Critique of Giorgio Agamben's Concept of Biopolitics" **Outlines**, Yıl: 2005, Cilt: 1, Sayı:1, s. 6

⁴⁷ LEMKE, 2011, s. 54.

‘çıplak’ olarak nitelenen hayat da *zoē*’den bir kopuştur⁴⁸: “*Zoē* ile *bios*’un, birbirlerini içlemek ve dışlamak suretiyle birbirlerini oluşturdukları bu belirsizlik mıntıkası, ne siyasal *bios* ne de doğal *zoē* değil; kutsal hayattır”⁴⁹. Bu itibarla, egemenin hukuku dışlayarak içlediği ve *homo sacer* figüründe cisimleşen istisna halini yaratması, Agamben’in bakış açısından, siyasallığın meydana geldiği ve işlediği zemini oluşturur.

Agamben’in istisna hali ile ilgili üzerinde durulması gereken bir diğer nokta ise, egemenlik ve siyasallık bahislerinde *homo sacer*’in özgül pozisyonunu açıklamak amacıyla değinilmiş; ancak henüz serimlenmemiş olan, istisna halinin hukukla kurduğu içsellik-dışsallık ilişkisidir. Agamben’in istisna hali, Schmitt’in olağanüstü haline benzer bir şekilde, hukuka tamamen yabancı, yani dışsal değildir; dolayısıyla, “istisna halinin [potansiyelliği] olağan hukuk düzeninin kuruluşunu ve tanımlanmasını mümkün” kılar⁵⁰. Fakat, Schmitt’ten farklı olarak Agamben’de içsel-dışsal olma durumu bir referans noktası olma biçiminde değil, ‘içleyerek dışlama, dışlayarak içleme’ biçiminde bir belirsizlik mıntıkası, yani eşik alanını oluşturma biçiminde karşımıza çıkar:

“Aslında, istisna hali, hukuki düzenin ne dışında, ne de içindedir ve istisna halinin tanımı sorunu, tam olarak, iç ile dışın birbirini dışlamadığı, tersine birbirini belirlediği bir eşik ya da bir ‘ne o, ne bu’ bölgesi ile ilgilidir. Normun askıya alınması, ortadan kaldırılması anlamına gelmez ve askıya almanın kurduğu yasadızlık bölgesi, hukuk düzeni ile bağlantısız değildir”⁵¹.

İstisna hali ile yaratılan bu eşik, *homo sacer*’in kutsal hayatına; diğer bir ifade ile, egemenin hükmünün doğrudan nesnesi haline gelen çıplak hayata denk düşer. Ancak Agamben, ‘istisna hali’ noktasındaki konumlanışını Schmitt’ten bir adım öteye taşıyarak, moderniteye değin olağan hukuki düzenin varlığını mümkün kılan bir diyalektik ilişki biçimi olarak ‘istisna hali’nin, modernite ile birlikte olağan hukuk düzeninin

⁴⁸ MURRAY, 2013, s. 96.

⁴⁹ AGAMBEN, 2017a, s. 112.

⁵⁰ AGAMBEN, Giorgio, **Tanık ve Arşiv. Auschwitz’den Artakalanlar**, (Çev. A.İ. Başgöl), 2. Basım, Dipnot Yayınları, Ankara, 2017b, s. 50.

⁵¹ AGAMBEN, 2006, s. 33.

devamlılığını sağlayan bir potansiyalite olmaktan çıkarak; aksine olağan düzenin kendisi haline geldiğini öne sürer ve *kural-olarak-istisna* kavramını devreye sokar.

Son olarak, istisna halinin hukuk ile kurduğu içsellik-dışsallık ilişkisini farklı bir boyuta taşıdığı için Agamben'in *kural-olarak-istisna* kavramının kısaca üzerinde durmak zaruridir. Agamben'e göre, modern biyopolitik siyaset ekseninde istisna halinin *kural-olarak-istisnaya* dönüşmesi 17.yy'den itibaren insan 'beden'inin siyasetin yeni öznesi haline gelmesiyle başlayan sürecin bir sonucudur⁵². Bu bakımdan, "modern siyaset hayatı koruma altına almaya çalıştıkça, ister istemez hayatta-kalma (survival) siyasetin temel ve yegane direği haline gelir"⁵³ ve böylelikle *homo sacer* figüründe bir istisnai durum olarak ortaya çıkan kutsal hayat siyasal çatışmaların cereyan ettiği uzama evrilir⁵⁴. Bu bakımdan, Nazi iktidarının kamp uzamı, Yahudilerin, Yahudilikleri de dahil olmak üzere her şeyi geride bırakarak sadece çıplak-insan olarak girebildikleri⁵⁵, dolayısıyla 'insan' ve 'vatandaş' arasındaki bağın mutlak biçimde kırılarak salt 'insan'ın biyoiktidarın icra edildiği nesne haline gelmesi süreci neticesinde ulaşılan son noktadır. Kamp, Agamben'e göre, hukukun askıya alınması sonucunda paradoksal bir biçimde hukuk ile gerçeğin iç içe geçtiği istisna mekanı haline gelir: "İstisna halinin, kural ile kusursuz bir biçimde örtüştüğü ve uç-durumun bizahati gündelik hayatın ideal durumu haline geldiği yerdire Auschwitz"⁵⁶. Bu uzamda, istisna halinin *homo saceri*, hayat ile ölüm arasındaki eşikte, yaşamaya değmeyen hayatı simgeleştiren ve "ayaklı ceset" olarak anılan

⁵² Agamben'e göre modern biyopolitikanın insan bedenini doğrudan siyasetin öznesi kılması 1679 Habeas Corpus ve 1789 İnsan ve Vatandaş Hakları Bildirgesi ile birlikte başlayan bir süreçtir. Kamp uzamında gerçekleşen ve bugünkü insanîyetçilik (humanitarianism) söylemi sonucunda her insan-öznenin bedeninde bir gerçek bir potansiyel olarak kol gezen mutlak anlamda 'insan' ve 'yurttaş' ayrımı ise, çıplak hayatın siyasetin öznesi kılması ile başlayan sürecin son halkasıdır. Bkz. AGAMBEN, 2017a, s. 152-169.

⁵³ AKSOY, Mete U., "Giorgio Agamben: Mesihçi Bir Siyaset Felsefesinde Kutsal İnsan ve İstisna", **Kaygı Uludağ Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi**, Yıl: 2016b; Cilt:1, Sayı: 27, s. 48.

⁵⁴ AGAMBEN, 2017a, s. 150.

⁵⁵ "Ne olursa olsun, şurası kesin ki Yahudiler, bir tür acımasız ironiyle, Auschwitz'de Yahudi olarak ölmeyeceklerini biliyorlardı" AGAMBEN, 2017b, s. 47.

⁵⁶ AGAMBEN, 2017b, s. 52.

*Muselmann*⁵⁷'dir⁵⁸. Ancak, *Muselmann*'ın homo sacer haline gelmesi, modern öncesi dönemde cinayet işlemeksizin öldürülebilir hayatın yaratılması olarak *homo sacer* ilanınınndan bir noktada ayrılır, ki o nokta *kural-olarak-istisnayı* doğuran nokta ve neden kamp uzamının sınırlı bir mekan değil de modern biyopolitikanın paradigması haline geldiğini açıklayan nüanstır:

“Eğer kimin hayatına son vermenin cinayet oluşturmadığına karar verme yetkisini elinde bulunduran kişi, istisna durumunu belirleyen insan olması sıfatıyla egemen ise, biyosiyaset çağında bu yetki, istisnai durum yetkisi olmaktan çıkıyor ve hayatın siyasal olarak anlamını yitirdiği noktanın eşliğini belirleme yetkisine dönüşüyor”⁵⁹.

Başka bir ifade ile, egemenin siyasal işlevi istisnai bir statü olarak *homo sacer*'in belirlenmesinden tamamen gündelik hayata içkin bir şekilde hangi hayatın siyasal olarak yaşamaya değer hayat olduğuna hangi hayatın ise adeta hayat bile olmadığına karar verme eyleminde vücut bularak istisnai bir eylemden siyasetin verili zemini, yani kuralı haline gelmiştir.

Kural-olarak-istisna, bu bakımdan, Agamben'in istisna hali kuramı ile Schmitt'in olağanüstü hal kavramsallaştırmasının mümkün kıldığı sorunsal alanı açısından esas farkı ortaya koyar. Schmitt için olağanüstü hal, olağan hukuku/ kuralı işler ve geçerli kılmak için zaruri olmakla birlikte, Agamben'in ifade ettiği gibi, “Schmitt'in hiçbir durumda kabul edemeyeceği şey, istisna halinin kuralla bütünüyle karıştırılmasıdır”⁶⁰. Agamben'in *kural-olarak-istisna* iddiasındaki temel savı ise, kamp uzamının gündelik hayata içkin hale geldiği günümüz biyosiyasal paradigması içerisinde kural ile istisna, yasa ile yasadırlık arasındaki ayrımın bulanıklaşarak yerini yasadırlıkla malul olan ve sürekli olarak herkes tarafından deneyimlenen eşikte olma haline bırakmasıdır. Fiili olan ile gerçek olanın birbiri içerisine geçtiği *kural-olarak-istisna*, bu bakımdan Agamben'in

⁵⁷ Musellman, kamp uzamında hayatının hiçbir değeri olmayan; yani “yaşamaya değer olmayan” hayatı, ölüm ile yaşam arasında yaşayan yahudinin adıdır. Bkz. AGAMBEN, 2017b, s. 43-46.

⁵⁸ PROZOROV, Sergei, **Agamben and Politics A Critical Introduction**, 1. Basım, Edinburgh University Press, Edinburgh, 2014, s. 110.

⁵⁹ AGAMBEN, 2017a, s. 170.

⁶⁰ AGAMBEN, 2006, s. 71.

*yasasının gücü*⁶¹ terimiyle vurguladığı çelişkidir. Führer'in sözlerinin 'yasa' haline geldiği Nazi rejimine atıfta bulunan Agamben'e göre, istisna hali,

“ 'yasasının gücü'nün yasadan soyutlanmasıdır. İstisna hali, bir yandan, normun yürürlükte olduğu, ama uygulanmadığı ('güç'ünün olmadığı), öte yandan, yasa değeri olmayan kararların yasanın 'güç'ünü edindikleri bir 'yasa halini' tanımlar (...) İstisna hali, yasadışı bir yasa gücünün söz konusu olduğu (bu yüzden de, *yasasının gücü* şeklinde yazılması gereken) bir yasadışı uzamıdır”⁶².

Düşünürün alıntılanan ifadesinin de ortaya koyduğu gibi, istisna hali, kuvveden yoksun yasanın yürürlükte olmaya devam ettiği; niteliği itibarıyla yasa olmayan ama kuvveyi fille geçirme gücüne sahip egemenin kararının *yasa*-haline geldiği bir varoluştur. Schmitt'teki norm ile karar ya da olağan hukuk ile olağanüstü hal arasındaki kesin ayrım Agamben'in modern biyopolitika paradigması içerisinde yok olarak, yerini sınırların çizilemediği mutlak bir eşik alana bırakır. Dolayısıyla, *yasasının gücü* terimi *kural-olarak-istisna* halinde gerçek ile hukuk arasındaki belirsizliği görünür kılar. Kamp uzamını siyasetin kalbine taşıyan modern biyopolitikada, artık yasanın (/ kuralın/ olağan hukukun) askıya alınması gerekmez; çünkü istisna hali her yerdedir ve adeta hepimizin bedeninde bir sınır durum olarak gerçekleşmeyi bekler: “Artık çıplak hayat belli bir yerde ve belli bir kategori ile sınırlı değildir. Artık çıplak hayat her canlının biyolojik bedeninde kol geziyor”⁶³. Bu nedendir ki, *kural-olarak-istisna*'yı, *homo sacer* kimdir sorusuna herkes olarak cevap verilebilecek uzamın ayırt edici sıfatı olarak görmek yanlış olmayacaktır.

Sonuç: 'Olağan-olan'ın Sonu (mu?)

'Olağan- olmayan'ın iki kuramcısı, Schmitt ile Agamben, çok farklı siyasal bakış açıları içerisinde konumlanmakla birlikte olağanüstü halin (/istisna halinin) ne olduğunu anlamak için benzer bir sorudan hareket ederek benzer izleklerden yürür. Her iki düşünür

⁶¹ Agamben, *İstisna Hali*'nde yasa ile güç arasındaki kopukluğa dikkat çekmek için yasanın gücünü özellikle yasa kelimesinin üzerine çizerek *yasasının gücü* şeklinde kaleme almaktadır.

⁶² AGAMBEN, 2006, s. 49-50.

⁶³ AGAMBEN, 2017a, s. 167.

için de, olağanüstü hali (/istisna halini) anlamak ‘olağan-olan’ dışındaki bir uzamı; yani hukukun askıda olduğu siyasal durumu kavrama çabasının ürünüdür. Bu kavrayışın üzerinde ilerlediği izleklere bakılırsa, birincil olarak, hem Schmitt hem Agamben için bir uç-durum olarak hukukun askıya alınması bir *egemenlik* sorunu olarak tebarüz eder. Schmitt’e göre egemenlik olağanüstü hale karar verme Agamben’de ise istisna hali olarak *homo sacer*’in kutsal hayatını üretme faaliyetinde cisimleşir. İkinci olarak, egemenliğe içkin olan olağanüstü hale karar verme ya da istisna halinin eşiğini belirleme, içeriği farklı olmakla birlikte, her iki düşünür için de *siyasal-olanın* açığa çıktığı özgül alandır. Schmitt ve Agamben’de ortak olan -ancak kuramsal açıdan farklı bir ufukta noktalan- son husus ise olağanüstü halin (/istisna halinin) hukukla kurduğu içsellik-dışsallık ilişkisidir: İki düşünür için de, hukukun askıda olduğu durum olarak olağanüstü hal (/istisna hali), hukukun içinde olmamakla birlikte dışında da yer almaz. Schmitt için, hukukun askıda olduğu potansiyellik olarak olağanüstü hal, olağan hukukun işlerliğini ve geçerliliğini güvence altına alır; bu nedenle, Schmitt için ancak olgusal koşulların zorunlu kıldığı hallerde karar verilecek olağanüstü hal, ‘olağan-olan’ın teminatıdır ve (öncekiyle aynı ya da öncekinden farklı) bir ‘olağan’ hali hayata geçirmekle yetkili ve yükümlüdür. Agamben’in kuramı ise tam da bu noktada Schmitt’in ulaştığı sonuçtan ayrışır: Agamben’e göre, çağımızın biyosiyasal paradigması yasa ile yasadışlılığın iç içe geçerek, hukuka içsel ve dışsal olanın bulanıklaştığı mutlak bir eşik uzamıdır/ aradalık halidir; diğer bir ifadeyle, *kural-olarak-istisna* durumunda artık ‘olağan-olan’ın kendisi istisna haline dönüşmüştür. Dolayısıyla, benzer bir sorudan başlayarak, paralel izlekleri takip eden Schmitt’in olağanüstü hali ile Agamben’in istisna hali arasındaki ana ayrım ‘olağan-olan’ın yeniden tesisinin mümkün olup olmadığı sorusunun yanıtında kendini gösterir.

Kaynakça

- AGAMBEN, Giorgio, **İstisna Hali**, (Çev. K. Atakay), 1. Basım, Otonom Yayınları, İstanbul, 2006
- AGAMBEN, Giorgio, **Kutsal İnsan Egemen İktidar ve Çıplak Hayat**, (Çev. İ. Türkmen), 3. Basım, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2017a
- AGAMBEN, Giorgio, **Tanık ve Arşiv. Auschwitz'den Artakalanlar**, (Çev. A.İ. Başgül), 2. Basım, Dipnot Yayınları, Ankara, 2017b
- AKSOY, Mete U., "Giorgio Agamben: Mesihçi Bir Siyaset Felsefesinde Kutsal İnsan ve İstisna", **Kaygı Uludağ Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi**, Yıl: 2016b; Cilt:1, Sayı: 27, (s. 43-58)
- AKSOY, Mete U., "Kutsal İnsan: Giorgio Agamben'in Egemenlik Anlatısında Kurbansal Durum, **Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi (FLSF)**, Yıl: 2016a, Cilt:1, Sayı: 22, (s. 16-40)
- ANANIADIS, Grigoris, "Carl Schmitt and Max Adler: The Irreconciliability of Politics and Democracy", **The Challenge of Carl Schmitt**, (der. C. Mouffe), 1. Basım, Verso, New York ve Londra, 1999, (s.118-137)
- BÖCKENFÖRDE, Ernst-Wolfgang, "The Concept of Political: A Key To Understand Carl Schmitt's Constitutional Theory", **Law as Politics. Carl Schmitt's Critique of Liberalism**, (der. D. Dyzenhaus), 1. Basım, Duke University Press, Durham ve Londra, 1998, (s.37-55)
- CRISTI, Renato, **Carl Schmitt and Authoritarian Liberalism**, 1. Basım, University of Wales Press, Cardiff, 1998
- DYZENHAUS, David, "Introduction: Why Carl Schmitt?", **Law as Politics. Carl Schmitt's Critique of Liberalism**, (der. David Dyzenhaus), 1. Basım, Duke University Press, Durham ve Londra, 1998, (s. 1-20)
- GÖZTEPE, Ece, "Bir Klasik Eser Olarak Carl Schmitt'in 'Anayasa Öğretisi'", **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, Yıl: 2015, Cilt: 73, Sayı:1, (s. 129-180)
- KALYVAS, Andreas, "Editors' Note", **Constellations**, Yıl: 2011, Cilt: 1, Sayı: 3, (s. 288-290)
- KARDEŞ, M. Ertan, **Schmitt'le Birlikte Schmitt'e Karşı. Politik Felsefe Açısından Carl Schmitt ve Düşüncesi**, 1. Basım, İletişim Yayınları, İstanbul, 2015
- LACLAU, Ernesto, "Bare Life or Social Indeterminacy?" **Giorgio Agamben Sovereignty and Life** (Ed. M. Calarco/ S. DeCaroli), Stanford University Press, Stanford, 2007, (s. 11-22)
- LEMKE, Thomas, " 'A Zone of Indistinction' – A Critique of Giorgio Agamben's Concept of Biopolitics" **Outlines**, Yıl: 2005, Cilt: 1, Sayı:1, (s. 3-13)
- LEMKE, Thomas, **Bio-politics. An Advanced Introduction**. (Çev. E.F. Trump) 1. Basım, New York University Press, New York ve Londra, 2011

- MCCORMICK, John P., **Carl Schmitt's Critique of Liberalism Against Politics as Technology**, 1. Basım, Cambridge University Press, New York, 1997
- MCLOUGHLIN, Daniel, "The Fiction of Sovereignty and the Real State of Exception: Giorgio Agamben's Critique of Carl Schmitt. **Law, Culture and the Humanities**, Yıl: 2016, Cilt: 12, Sayı: 3, (s. 509-528)
- MOUFFE, Chantal, "Introduction: Schmitt's Challenge". **The Challenge of Carl Schmitt**, 1. Basım, Verso, New York ve Londra, 1999, (s. 1-6)
- MURRAY, Alex, **Giorgio Agamben**, (Çev. A. Aydın), 1. Basım, Phoenix Yayınları, Ankara, 2013
- PREUSS, Ulrich K., "Carl Schmitt and the Weimar Constitution", **The Oxford Handbook of Carl Schmitt**, (Der. J. Meierhenrich, vd.), 1. Basım, Oxford University Press, New York, 2016, (s. 471-489)
- PROZOROV, Sergei, **Agamben and Politics A Critical Introduction**, 1. Basım, Edinburgh University Press, Edinburgh, 2014
- SCHEUERMAN, William, "States of Emergency", **The Oxford Handbook of Carl Schmitt**, (Der. J. Meierhenrich, vd.), 1. Basım, Oxford University Press, New York, 2016, (s.547-567)
- SCHMITT, Carl, **Dictatorship**, (Çev. M. Hoelzl ve G. Ward), 1. Basım, Polity Press, Cambridge, 2014
- SCHMITT, Carl, **Siyasal Kavramı**, (Çev. E. Göztepe), 2. Basım, Metis Yayınları, İstanbul, 2012
- SCHMITT, Carl, **Siyasi İlahiyat. Egemenlik Kuramı Üzerine Dört Bölüm**, (Çev. A. E. Zeybekoğlu), 5. Baskı, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2016